

ROSONCZY ILDIKÓ

Kinek a kudarca?Az oroszok az 1849. július 15–17-i
váci csatáról

1849. június 29-én a magyar minisztertanács a honvéderők gyülekezési helyéül Szeged környékét jelölte meg. Görgei Artúr, aki ekkor még hadügyminiszter és főparancsnok volt, július 5-től azonban már csak a feldunai hadsereg parancsnoka, késve, csupán Kossuth és a kormány többszöri sürgetésére, valamint a július 11-i vesztes komáromi csata után indult el Nagysándor József tábornok I., Leiningen-Westerburg Károly tábornok III. és Poeltenberg Ernő tábornok VII. hadtestével a Duna bal partján a Dél-Alföld felé. Az élen Görgey Ármin alezredes különítménye haladt. Vácnál július 15-én beleütköztek az orosz főszereg elővédjébe. A haderő összpontosításának területére az Alföldön át vezető út elzárult előttük. Július 16-án Görgei – felmérve a vele szemben álló orosz sereg nagyságát –, kockázatos terv végrehajtásába fogott. Július 17-én súlyos áldozatokat követelő hátrézkedésekkel biztosítva seregének elvonulását, nagy kerülővel, az orosz hadsereg háta mögött, téli hadjáratának rövidített ívén, Losoncon, Rimaszombaton, Miskolcon át folytatta útját. Tokajnál érte el a Tiszát, ahol átkelt a folyón, és Nyíregyházán (az oldalvéd I. hadtest pedig Debrecenen), majd Nagyváradon át tartott az új gyülekezési pontként kijelölt Aradra. Ide csapatai augusztus 9–10-én vonultak be.

Ismert a július 15–17-i váci csata története, és ismertek azok a kemény kritikák is, amelyek szerint Görgei késlekedése, a Komáromnál elvesztegetett idő végzetesnek bizonyult, mert így lehetetlenné vált a honvéderők összevonása a Dél-Alföldön. Az alábbiakban azt vesszük számba, hogyan értékelték a Vácnál történteket az oroszok: mit bizonyítanak általunk megismert hadműveleti irataik, egykorú, majd később papírra vetett beszámolóik, hadtörténeti munkáik?

*

Az orosz hadsereg magyarországi hadjáratát szakaszokra bontva, a váci csata mindenképpen szakasz-

határnak tekinthető. A cár által 1849. június 4-én jóváhagyott hadműveleti terv szerint ugyanis az ország északi határán benyomuló orosz főszeregnek a Dunához kellett felvonulnia, ahol a magyar főváros térségében, a nyugat felől előretörő osztrák hadsereggel együtt kellett harapófogóba szorítania a magyar erőket, és vereséget mérni rájuk, vagy fegyverletételre kényszeríteni őket. A haditerv ennyit mondott, a továbbiakról a történetek alapján kellett döntenük a szövetségeseknek. I. Miklós ennek megfelelően kalkulált. Július 18-án, miután híret vette annak, hogy az osztrákok megszállták Budát, Ivan Fjodorovics Paszkevics tábornagynak, az orosz hadsereg főparancsnokának a következőket írta: „Feltételezem, hogy a mai napon te is bevonultál a városba, s egyesültél az osztrák hadsereggel.” Úgy gondolta, hogy a magyarok a Duna bal partján Pavel Hrisztoforovics Grabbe altábornagynak, Magyarország északi vármegyében a rend fenntartására rendelt csapatai és Paszkevics jobbszárnya között akarnak „átcsúszni; e mozdulatuk általam oly nagyon várt teljes bukásukat jelentheti?”. Levele utóiratában pedig egyebek mellett még megjegyezte: „Ha a magyarok főszeregét a te csapataid vagy az osztrákok szétverik és megsemmisítik, csapataink további magyarországi tartózkodását teljesen feleslegesnek tartom.”

A cár optimista feltételezései azonban nem váltak valóra. Paszkevics egyáltalán nem vonult be a magyar fővárosba, és az orosz meg az osztrák seregek sem egyesültek.

Az orosz főparancsnok július 18-át a váci püspöki palotában berendezett főhadiszállásán gondokba mérve töltötte. A magyar seregre nem tudott megsemmisítő vereséget mérni, sőt, az kisiklott ellenfele szorításából, és elvonult észak felé. Addigra, mire Paszkevicsnek sikerült erőltetett, részben éjszakai menetekkel összevonnia csapatait Vác előterében, és felkészült az általa végül július 17-re tervezett és döntőnek szánt csatára, a magyar seregnek majdnem hült helyét találta. Hogy nem így történt, annak a pánikba esett polgári menekülők feltorlódott hatalmas kocsisora volt az oka, amely megakadályozta a hadsereg előző nap este megkezdett éjszakai elvonulását. A magyar háttérrel a városban, majd túl Vácon folytatott véres küzdelmet az orosz főparancsnok beállíthatta ugyan valamelyes sikernek, de azt nem mondhatta, hogy ellenfelének visszavonulását jól időzített támadással maga kényszerítette ki. Sovány volt ez az eredmény ahhoz a célhoz képest, amellyel bő egy hete

A szerző *Orosz fegyverekkel Ferenc Józsefért* című kötetéből jegyzetek nélkül közöljük a váci csatáról szóló tanulmány rövid változatát.

Miskolcra elindulva főerőivel ezt az utat megtette. Ráadásul kérdéses volt előtte, merre fordul majd ellenfele, ezért nem alaptalanul aggódott utánpótlási vonalaiért. Befutott hozzá Julius von Haynau tábornagynak, a Magyarországon harcoló osztrák hadsereg főparancsnokának július 15-én kelt átirata is, miszerint ő a Komáromból kivonult magyar sereg üldözése helyett, amire még július 10-én tett ígéretet, a Dél-Alföld felé indul el, hogy Josip Jellačić tábornagytól hadtestének nyújtson segítséget. Görgei seregének szétzúzását orosz szövetségére hagyta, amire véleménye szerint – jegyezzük meg: vitathatatlanul – elég erő állt annak rendelkezésére, sőt: Komárom bal parti körülfoglalására is kért egy hadtestet tőle: akár Grabbe különítményét, akár más csapatokat. Paszkevicz a következő napon Robert Karlovics Frejtag altábornagyot, főszállásmesterét küldte a magyar fővárosba, hogy tárgyaljon Haynauval, majd seregével megindult visszafelé ugyanazon az úton, amelyen érkezett, ugyanoda, ahonnan elindult: Miskolcra. Abban a reményben, hogy ott elébe kerülhet Görgei hadseregének, és megakadályozhatja átkelését a Tiszán.

Haynau pedig már készítette elő levonulását az Alföldön keresztül Szeged felé. Esze ágában sem volt lemondani a hadserege mellé beosztott, Panyutyin altábornagy parancsnoksága alatt álló orosz hadosztályról, amelyet magával is vitt Dél-Magyarországra. Paszkevicz Miskolc felé tervezett mozdulatát „mouvement retrograde”-nak titulálta. Amely megfogalmazás ugyan sértő volt Paszkeviczre nézve, de tényszerű.

*

Miklós cár Szentpétervárról visszatérőben, július 24-én a Białystok közelében fekvő Janówban értesült a váci csatáról. Az Alekszandr Danyilovics Gersenczejev szárnysegédétől hozott hír rendkívül kellemetlenül érintette: „Nagy kár, hogy Vác alatt vagy azután nem sikerült megsemmisíteni Görgei seregét. [...] Ezek után már valószínű, hogy Görgei el tud menekülni – írta Paszkevicznek július 25-én. Leveleiben továbbra is elégedettségét hangsúlyozta *kedves atyái parancsnoka* intézkedéseivel kapcsolatban, de a sorok közül kiolvasható csalódása és fokozódó ingerültsége a katonai sikerek elmaradása miatt. Július 28-án sürgette Paszkevicset, hogy küldjön részletesebb jelentést a váci ütközetről és következményeiről; 31-én úgy véli, Görgeynek aligha sikerül az orosz csapatokat kikerülve egyesülnie a többi hadtesttel;

augusztus 6-án értetlenségét fejezi ki a történetek miatt: „Sehogy sem tudok napirendre térni afölött, hogy Görgey Komárom elhagyása után hogyan kerülhet meg hadseregünknek előbb a jobb, aztán a bal szárnyát, hogyan tehetett ilyen hatalmas kört, hogyan teremhetett délen, hogyan egyesülhetett az ottani erőkkel! S mindezt az általad vezetett 120 000 főnyi bátor és fegyelmezett hadseregünk ellenében.” Augusztus 10-én gratulálva az augusztus 2-i, Nagysándor tábornok I. hadteste fölött aratott győzelemhez, ugyanezt ismétli meg: „nagyon sajnálom azonban, hogy Görgey és hadserege megmenekülhetett, ezt igazából csak akkor értem majd meg, amikor mindent személyesen elmagyarázol; innen kevésbé lehet áttekinthető a helyzetet.”

A cárt aggasztotta, hogy Paszkevicz egyre délebbre szándékozik, pontosabban kénytelen vonulni, és mindjobban tartott attól, hogy az orosz haderő a rebellis magyarokkal folytatott harc során méltatlan helyzetbe kerülhet: „a Görgey-hadsereg leverése után nem kell, sőt nem illik, hogy te és az egész hadsereg Magyarországon maradjatok”. Úgy vélte, Görgei seregének megsemmisítése után elég, ha egy, legfeljebb két orosz hadtest marad Magyarországon Lüders tábornok Erdélybe bevonult erőin kívül.

A feldunai hadsereg megsemmisítése azonban elmaradt, ezért a bizonyos csapattestek kivonására vonatkozó korábbi véleményét, egyre jobban tartva a háború elhúzódásától, az őszi rossz idő beálltától, megváltoztatta: „egyelőre még csak gondolnunk sem szabad arra, hogy a hadsereg valamelyik egységét visszarendeljük, ellenkezőleg, most az a legfontosabb, hogy megkapj minden tőlünk telhetőt, és dicsőséggel fejezd be ezt a hadjáratot” – írja augusztus 10-én, majd 13-án hasonló gondolatokat vet papírra: „Azt reméltük, hogy a főereget, vagyis Görgeyt már a Dunánál vagy a Tiszánál meg tudjuk semmisíteni. Ez a sereg, noha már két vereséget szenvedett, és meglehetősen szétzúllott, még mindig létezik, s ha a többiekkel egyesülni tud, veszélyt hozhat az osztrákokra, ha magukra maradnának a harcban. Azt hiszem, ha nem kellene Görgey seregével vesződnünk, egyetlen hadtestünk elegendő volna, így viszont valamennyi csapatunk bevetésével úgy kell befejezni a dolgot, hogy dicsőségére váljon fegyvereinknek.”

Paszkevicznek valamiféle magyarázattal kellett szolgálnia uralkodójának a Vácnál történetekkel kapcsolatban ismételt feltett kérdésekre. Július 27-i levelében úgy jellemezte Görgeit, hogy „nagy hadvezér.

Nem a megszokott módon visel háborút. [...] mihelyt ellenállásra talál – éjszaka azonnal visszavonul úgy, hogy az ellenség figyelmének elterelésére hátrahagyja elővédét, amely (az elővéd) majdnem mindig visszahúzódik a hegyvidéki terepen. Látszik, hogy alaposan áttanulmányozta Napóleon 14-es hadjáratát.” Az orosz főparancsnok 1849. augusztus 15-én Nagyváradon fegyveres ellenállásának „megátalkodottsága” miatt fogadta ingerülten a fogoly Görgeit, és heves szemrehányást tett neki azért, hogy már Vácnál miért nem adta meg magát. Későbbi feljegyzéseiben az orosz tábornagy két felelősét nevezi meg annak, hogy a magyar seregek Vácnál sikerült elkerülnie a megsemmisítő vereséget. Az egyik Haynau, aki nem követte a Komáromból kivonult magyar sereget a Duna bal partján, a másik Grigorij Hrisztoforovics Zassz altábornagy, az elővéd parancsnoka, aki július 15-i meggondolatlan támadásával felfedte ellenfele előtt az orosz főerők közelségét.

*

A hadműveleti iratok szerint Vácnál az orosz hadsereg tábornoki főnöke, Mihail Dmitrijevics Gorcsakov tábornok és a III. hadtest parancsnoka, Fjodor Vasziljevics Rüdiger tábornok többekkel együtt a támadást, a visszavonuló magyar sereg üldözését szorgalmazták. Nézzük, hogyan gondolkoztak minderről a hadjárat más orosz résztvevői, köztük képzett tábornoki tiszték:

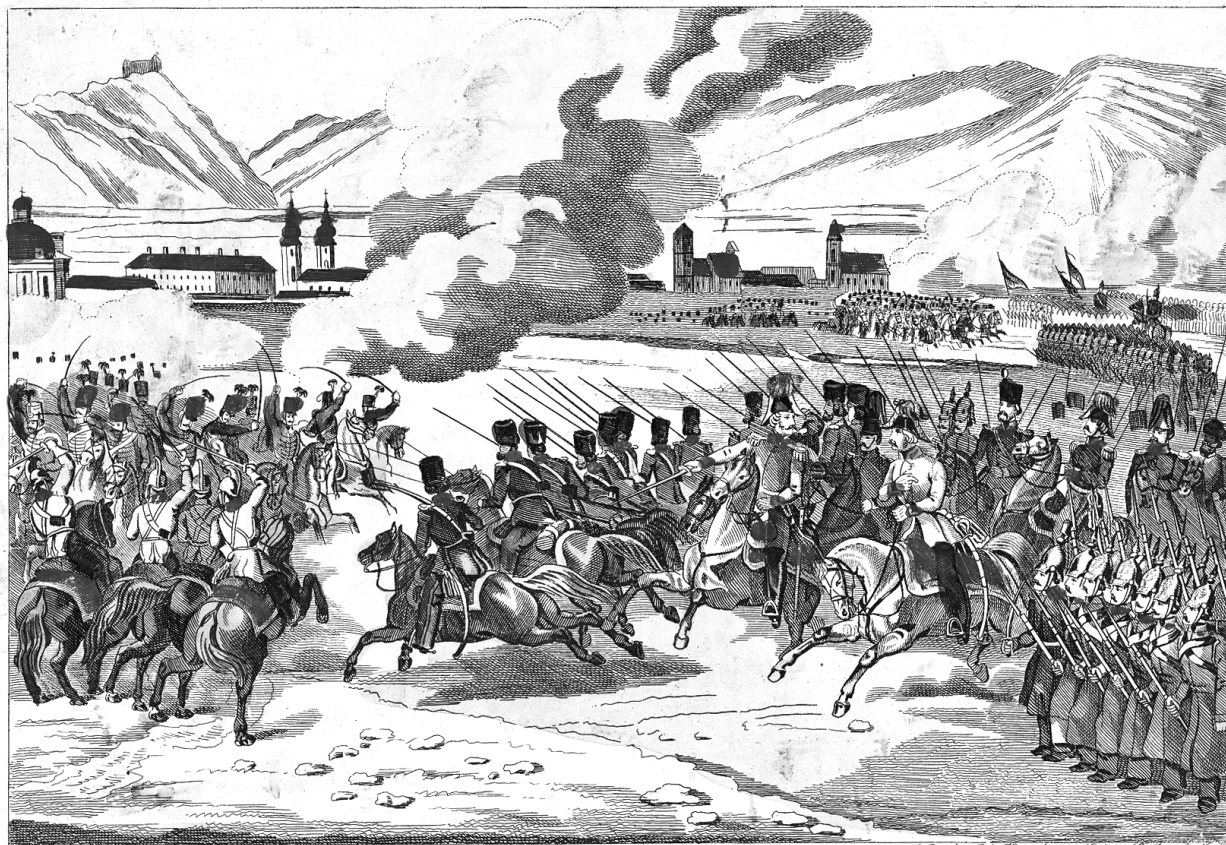
„A háromnapos váci ütközet nem járt eredménnyel” – állapítja meg szemtanúként Paszkevics egyik segédtsíjtje, Dmitrij Szoncov.

Mihail Dormidontovics Lihutyin, a IV. hadtest későbbi hadtörténetírói babérokra is pályázó tsíjtje nem volt jelen Vácnál, de a magyarországi hadjáratról írott munkájában a hivatalos jelentések, a résztvevőktől maga által összegyűjtött információk és a tsíztikar körében kialakult vélekedések alapján meglehetősen pontosan ismerteti a Vácnál történeteket. Lihutyin leírása szerint július 16-án a magyar sereg „egész nap Vác alatt állt. Nagy ütközetre készültünk, ezért [parancsnokaink] különböző intézkedéseket fogantatosítottak: hadparancsokat írtak, seregeinket harcrendbe állították.” Éjszaka azonban a magyar sereg megkezdte a visszavonulást, amely még 17-én reggel is folyt. Az általános orosz támadás késett, és végül csupán kisebb erőkkel akkor indult meg, amikor a magyarok állásaikat már jórészt kiürítették. „Egyébként a váci csatának mint ütközetnek vagy győzelemnek nem volt

jelentősége. Ez a csata csak Görgey sikeres visszavonulása miatt vált fontossá: a két ellenséges hadsereg először találkozott, és a magyarok maradtak fölényben” – summázza véleményét Lihutyin. A hadseregben hamarosan kialakult az a benyomás, hogy július 17-i „támadásunk nem érte el közvetlen célját, vagyis Görgei kicsúszott a kezünk közül, így meghiúsította terveinket. A tömegben mindenfajta kudarc, különösen akkor, ha erejének tudatában van, elégedetlenséget vált ki, és a balsikert természetesen nem a hatalmas hadsereg gyengeségének, hanem a főparancsnok hibáinak tulajdonítja” – fogalmaz máshol. Rámutatva a IV. hadtest Miskolc és Hatvan közötti ide-oda meneteltetésének (melynek ő maga is részese volt) értelmetlenségére, úgy véli, ha már az orosz főerő olyan messzire eljutott, mint Hatvan, előre kellett volna nyomulni, „nem törődve más eshetőséggel, mint például azzal, hogy a visszavonuló Görgeivel máshol, egy távolabbi helyen, így Miskolcon vagy Kassán, szintén szembefordulhatunk”. Lihutyin védelmébe veszi Zasszot is, aki szerinte nem rontott el semmit, mert az a feltételezés, hogy ha Zassz nem támad, akkor Görgei minden további nélkül átvonul Vácon, és így ér az orosz hadsereg közelébe, minden alapot nélkülöz.

Valóban: Paszkevics verziója a történekről és Zassz felelősségéről csak abban az esetben lett volna érvényes, ha a feldunai hadsereg Váctól úgy vonul tovább délkelet felé, hogy egyáltalán nem végez felderítést. Görgei tudott az oroszok közeledéséről, előőrsei már Vác előtt belefutottak David Oszipovics Bebutov vezérőrnagy orosz osztagába, így aligha képzelhető el, hogy minden óvatossági rendszabályt mellőzve haladt volna tovább. Nem Zassz július 15-i akciója leplezte le előtte az orosz főoszlop közelségét, hiszen nem tett le arról, hogy másnap az Alföldön át folytatja útját. Kémjelentés szolt az orosz erők jelenlétéről, s a dukai hegyen felbukkanó tekintélyes gyalogos oszlopok ugyancsak ezt tanúsították.

„Mennyire megtévesztették öfelségét, milyen arcátlanul félrevezették, mikor azt jelentették neki, hogy a magyar hadsereg Vácnál vereséget szenvedett. Vácnál, ahol részünkről nem volt egy gyalogos sem, csupán egy lovasdandár ért a helyszínre egy kozák ezreddel és két lovagló üteggel – pedig legalább egy hadtestnek oda kellett volna érnie” – sóhajtott fel naplójában patetikusan a váci hírek hallatán és a hadijelentések kozmetikázása miatt a szangvinikus természetű altábornagy, Grabbe. Téved ugyan, mert

Dreitägige Schlacht bei Waitzen, wo die Insurgenten von der k. russischen Avantgarde unter General Saff und der k.k. Brigade Rumburg von Durchbruch nach Pest aufgehalten und zurückgeschlagen worden am 17ten Juli 1849

A váci csata harmadik napja, 1849. július 17. (fajetszet, Tragor Ignác Vác története 1848–49-ben című művéből)

július 15-én Zassz mellett ott volt 8 zászlóaljnyi gyalogsága, de ez a lényegen nem változtat: a főerők zöme jócskán le volt maradva. (Grabbe naplójában nem fukarkodik a Paszkevicset becsmélő megjegyzésekkel, a tevékenységére vonatkozó lesújtó bírálat, de meg kell jegyeznünk, hogy az ő magyarországi ténykedése sem volt éppen dicsteljes: július 28-án Gesztelynél Leiningen tábornok III. hadtestének tüzérével szemben csúfos kudarcot szenvedett, s az ő nevéhez fűződik Losonc augusztus 7–9. közötti elpusztítása, porig égetése.)

Lihutyin nem ért egyet azokkal, akik nem tulajdonítanak jelentőséget a váci eredménytelenségnek: „Úgy is gondolkozhatunk, hogy Görgei sikeres visszavonulása nem volt olyan nagy baj. A részleges, jelentéktelen kudarc nem fosztott meg bennünket a további sikerek lehetőségétől. Ez igaz. De tulajdonképpen másról van szó. Tervünk ugyanis az volt, hogy az ellenségre vereséget mérjünk, vagy további visszavonulásának útját elvágjuk. Ezért több száz versztát tettünk meg, s kitűzött célunkat azzal, hogy

Vácre vonultunk, nyilvánvalóan nem értük el.” A csorbát gyors és megfelelő intézkedésekkel ki lehetett volna rögtön köszörülni: például a magyar hadsereg kitarató üldözése, amelyet Rüdiger szorgalmazott, a visszavonulókra nézve katasztrofális következményekkel járhatott volna, de ez elmaradt. Görgeitől pedig korábbi sikerei alapján várható volt, hogy „leleményes akciókba fog, így nem lehattunk teljesen biztonságban afelől, hogy csupán a visszavonulás áll szándékában”. Paszkevicz is tartott persze ilyesmitől: részben éppen ez volt tétovázásának az oka. Meg annak is, hogy Kassát sebtében kiürítette, amivel a helyőrség katonái és az ott felállított kórház 3000 betege között sikerült jó nagy pánikot keltenie. Az oroszok kivonulását a kassaiak természetesen óriási lelkesedéssel és túlzott reményekkel fogadták. Az Eperjes felé elvonult orosz helyőrség aztán hamarosan vissza is tért.

Leontyin Pavlovics Nyikolai báró, I. Miklós szárnysegédje Varsóban járt futárként, és onnan visszatérve július 25-én Tiszacsegén jelentkezett Paszkeviczsnél.

Naplójában megdöbbenve számol be a távollétében történekről: „A főhadiszálláson uralkodó hangulat meglepett: távozásom óta ugyanis jelentős mértékben megváltozott. A hadjárat menetével kapcsolatban valamiféle általános elégedetlenség volt a levegőben. Különösen sok rosszalló megjegyzést hallottam az időközben erősen lábra kapott fosztogatásról, mely a hadjárat első időszakában egyáltalán nem fordult elő. A rablásokban a büntetlenül fosztogató muzulmánrezdek és az őrcsapat jártak az élen. A váci ütközetről szóló elbeszélések akaratlanul is meghökkentettek: úgy látszik, mintha minden feltétel összejött volna ahhoz, hogy az ellenséget Vácán teljesen szétverjük. Ehelyett azonban az nyugodtan és zavartalanul visszavonult. Rüdiger tábornok először parancsot kapott az üldözésére, de alig jutott Balassagyarmatig, máris – tekintet nélkül ellenvetéseire és az üldözés folytatását követelő erősködésére – azt az utasítást kapta, hogy vonuljon vissza Gyöngyösig, egyesüljön a tábornaggal, s az ellenség követésére Zassz tábornok parancsnoksága alatt csupán egy lovascsapatot, az előretolt járőrözés céljára pedig Hruljov ezredes vezetésével két lovasszázadot hagyjon hátra.”

Végül nézzük, hogyan értékelte a váci csatát a hadtörténész Ivan Ivanovics Oreusz a hadműveleti iratok ismeretében. Július 16-án Paszkevicznek „megvolt a lehetősége, hogy habár részben, de javítson a Zassz tábornok által elrontott dolgon, és súlyos csapást mérjen az ellenségre, mert a magyarok állásának igen gyenge pontjai voltak” – véli, ugyanis a magyarok a várost kelet felől körülölelő hegyvonulatot nem szállták meg. „Ha kerülő úton csapataink egy részét elindítjuk rajta, az ellenség balszárnyát, sőt visszavonulási útvonalait is veszélyeztettük volna. Egyedül ezzel a mozdulattal gyors hátrálásra kényszerítjük az ellenség jobbszárnyát [...] Ha erélyesen üldözzük az ellenséget, visszavonulása könnyen rendetlen futásba csaphatott volna át. [...] Ezért csak sajnálhatjuk, hogy Paszkevicz herceg nem fogadta el a hadsereg vezérkari főnökének javaslatát, és nem hajtotta végre saját eredeti tervét, azt, hogy délután négy órakor megtámadja az ellenséget.” Paszkevicz indokát, hogy csapatai kimerültsége miatt halasztotta másnapra a támadást, Oreusz nem tartja kielégítőnek. Részletesen számba veszi azokat az indokokat is, amelyek magyarázzák Haynau arra vonatkozó döntését, hogy miért a Duna jobb partján indult meg Buda felé, majd tovább a szorongatott Jellačić támogatá-

sára dél felé. Felhívja a figyelmet arra is, hogy ha Haynau közvetlen kapcsolatba lép az orosz hadsereggel, a továbbiakban nem marad ura hadműveleteinek, s ha Paszkevicssel nézetkülönbségei lettek volna, „akkor rendkívül kényes helyzetbe kerül”. Ráadásul az előzetes megállapodás értelmében át kellett volna engednie Panyutyin hadosztályát az oroszoknak, amire igencsak szüksége volt. Oreusz Paszkevicz érvelésével kapcsolatban rámutat arra, hogy Paszkevicz Vácán nem is számított Haynau együttműködésére. Közvetlenül a csata után I. Miklósnak írt levelében és jelentésében ugyanis egyetlen szóval sem említi, hogy Görgei mögött várta volna az osztrákok megjelenését. Annak hátterében, hogy később, már a szabadságharc leverése után miért állt elő azzal a meghökkentő magyarázattal, miszerint elsősorban Haynau felelős az oroszok váci kudarcáért, a maga szerepének „fényezése” mellett talán revansvágy is lehetett: közismert, hogy Haynau – gátlástalanul – kizárólag az osztrák fegyvereknek tulajdonította a magyarok feletti győzelmet: a temesvári csata után kiadott, a nyári hadjáratot értékelő diadalittas hadijelentésében meg sem említette az orosz szövetséges hadsereg támogatását.

*

Görgei valóban hátrányosan, sőt, rendkívül hátrányosan befolyásolta a szabadságharc sorsát azzal – mint pl. Spira György vallotta –, hogy késlekedve indult el Komáromból? Így Vácán beleütközött az orosz fősegregbe, és mivel azon „képtelen” volt áttörni, feladta a délkeleti irányú elvonulás tervét, és nagy kerülővel ért csak le a Dél-Alföldre.

Kosáry Domokos *A Görgey-kérdés története* című munkájában másként vélekedett: jobb is volt, hogy Görgei Szeged felé nem tudta folytatni útját. „Valószínű, hogy egyszerre hátán hozta volna a nyomát követő orosz és osztrák hadakat. Északra tartva, e nagy kerülővel nemcsak kiszabadult a közvetlen nyomás alól, hanem meg is zavarta az orosz hadvezetést, amelynek előrenyomulása lelassult, és visszafordulva hol itt, hol ott tapogatózott ellenfele után, amely újra meg újra kisiklott szorításából. [...] Ez a nyári hadművelet nem idővesztés volt tehát, hanem – éppen ellenkezőleg – időnyerés...” Így a délen szerveződő honvéderők lehetőséget kaptak, hogy feltartsák, esetleg visszaverjék Haynau több oszlopban az Alföldön át felvonuló seregét, amely valamennyire meggyengült azzal is, hogy Komáromnál, Pestnél biztosító

erőket kellett hátrahagynia. „Az már nem Görgeyn múlt, hogy e lehetőséggel a déli csapatok vezetői, szokásos hibáik miatt, nem tudtak megfelelően élni.”

Hasonló a véleménye Hermann Róbertnek: ha Vác-nál Görgei áttörése sikerül, „nyilván az orosz főse-
reggel a hátában vonul Szeged felé, azaz inkább ront, mint javít az erők arányán”. Vagyis a váci csata és Görgei seregének azt követő visszavonulása „hetekre elodázta a háború befejezését.”

Az orosz források, köztük az újabban megismert levéltári iratok is az utóbbi véleményeket támasztják alá.

Kiegészítésként még egy körülményre szeretném felhívni a figyelmet.

Az eredeti orosz hadműveleti terv szerint az orosz fősegregnek Pest felé kellett felvonulnia, hogy Görgeit nekiszorítsa Haynau seregének. Ha azonban Görgei már a Tisza felé vette volna az irányt, akkor Paszkevicznek a Tiszán átkelve, a folyó bal partjára kellett volna áthelyeznie fő tevékenységét.

Abban az esetben, ha Görgei a dél-alföldi koncentrációt elrendelő minisztertanácsi határozatot kézhez véve, azt végrehajtandó, rögtön vagy akár a következő napokban útra kel, akkor talán valóban akadálytalanul levonulhat az erőösszpontosítás helyszínére. A Duna jobb partján bajosan, mert június 30-án Haynau csapatai már Lovadon, Ácson, Nagyigmádon, Bábolnán voltak, főhadiszállása pedig Banán, de a bal parton mindenképpen. Persze Haynau is tört volna előre a magyar főváros felé. Görgei azonban előbb csapást szeretett volna mérni osztrák ellenfelére, ezért egyelőre maradt. És mivel maradt – most nem foglalkozunk az ebből adódó ismert konfliktusokkal és a megvívott két komáromi csatával –, Paszkevicz az eredeti terv szerint elindult főoszlopával Pest felé. Ha viszont Görgei a kormány rendelkezése értelmében azonnal útra kel, akkor az orosz fősegreg nem is vonul fél a Dunához, mert ez a mozdulata eleve okafogyottá válik. Ekkor Miskolcra rögtön a Tiszántúlra indul el az ott összegyűlt magyar erők felé. És természetesen Haynau is az Alföldnek tör előre. Az elsőprő orosz-osztrák túlerő pedig rövid úton tehet pontot a szabadságharc végére. Tehát paradox módon Görgei – akaratán kívül, hiszen az előbbiekben felvázolt orosz tervekről mit sem tudott – éppen késlekedésével járult hozzá ahhoz, hogy az orosz főerők felvonuljanak Pest felé, és így a magyar erők délen legalább átmenetileg esélyhez jussanak. Ez nem érdeme, de a kialakult helyzet és erőviszo-

nyok vizsgálatánál a kutató ezt a körülményt nem hagyhatja figyelmen kívül. Tegyük még mindehhez hozzá, hogy az oroszok pesti úti célja miatt fordult vissza július 6-án Debrecenből Cseodajev tábornok élelemért oda küldött IV. hadteste is.

Paszkevicznek a főváros felé felvonuló elővédjébe Vác-nál ütközött bele Görgei serege. A magyar fél szempontjából ezt szerencsének tarthatjuk, mert itt volt az a pont, ahonnan még vissza tudott húzódni észak felé, és rátérhetett az ismert kerülőútra. Ha délebbre történik mindez, ahogy Paszkevicz is szeretne volna, akkor a magyarok sokkal nehezebb helyzetbe kerülnek: „Görgeinek valamivel több mint 27 ezer embere volt, nekünk több mint 52 ezer fős, az ellenségénél rendezettségében is feltétlenül fölényben lévő haderőnk; ezen kívül a sík vidék, amelyen a magyarok felvonultak volna, lehetőséget nyújt nekünk arra, hogy egész nagy létszámú lovasságunkat bevessük a csatába. Ilyen körülmények között nem lehetett kételkedni a legragyogóbb sikerekben” – vélekedik Oreusz, és egyet is érthetünk vele. De ha sikerült volna Görgeinek átvonulnia az Alföldön korábban, a Pest felé tartó orosz főoszlop előtt, és ha az nem támadja oldalba, vagy ha annak elővédjével megütközve mégis sikerül azon áttörnie, akkor is a hátán hozta volna, mint ahogy az előbbi történelmi értékeléseket idéztük, a koncentrált magyar erők felé az egész orosz hadsereget. És jött volna Haynau is.

Az orosz fegyveres beavatkozás lebírhatalan katonai túlerőt eredményezett. Abban lehetett csupán bízni, hogy időt nyerve, a küzdelmet elhúzva talán a nyugat-európai hatalmak közbelépnek, és legalább diplomáciai segítséget nyújtanak vagy közvetítést vállalnak a még mindig erőt felmutató és az ország nagy részét birtokában tartó magyar fél érdekében. Itt meg kell jegyeznünk, hogy az ország nagy részének feladása a június 29-én (a hadügyminiszter és a hadsereg főparancsnoka, Görgei távollétében) Pesten elfogadott magyar haditerv értelmében történt meg. „Ha vesznünk kell, ne vesszünk oly terv következtében, minőt nekünk csak az ellenség javasolhatna” – summázta keserűen véleményét erről a szegedi erőösszpontosítást elrendelő tervről, amelyet az „enyészet” tervének nevezett, Ludvig János kormánybiztos Kossuthnak június 30-án Görgei táborából írt levelében. Az ország délkeleti szegletéből valóban könnyebb volt eljutni a török határhoz, mint vissza, az ország belsejébe.

A fentiek tükrében a július 2-án súlyosan megsebesült Görgei a háromnapos váci csatával, seregének megmentésével és visszavonulásával valóban hetekkel hosszabbította meg a szabadságharcot. Orosz üldözőinek az volt a véleménye, hogy ez a kimerült, reményét veszített, ellátási gondokkal küszködő hadsereg rövidesen menthetetlenül szétfelbomlik, felbomlik. Nem így történt. De a magyar fél azzal is időt nyert, hogy ezt megelőzően az orosz főcsereg felvonult a főváros térségébe, mert Görgei serege ott volt még, s ott akart vele leszámolni. Aztán célját el nem érve volt kénytelen visszafordulni.

Lihutyin találóan értékelte az oroszok magyarországi működését: „Magyarországi hadjáratunk során nem került sor egyetlen jelentős ütközetre sem, s az a tény, hogy a háborút gyorsan és szerencsésen befejeztük, azt a látszatot keltheti, mintha fellépésünket

a nyugodt méltóság jellemezte volna, mintha tudatosan kerültük volna a jelentéktelen csetepatékat, s így módon a magyar seregeket egy helyre terelve fegyverük letételére kényszerítettük – vagyis a háború eseményeit ilyenformán úgy is magyarázhatnánk, hogy éppen a fenti taktikával akartuk elérni célunkat, sőt el is értük.” De „Görgei váci, miskolci, debreceni* sikeres visszavonulását mindenütt, még hadseregünkben is úgy könyvelték el, hogy kudarcot vallottunk, s ebben nekünk, a háború résztvevőinek nem is volt okunk kételkedni.”

* Az 1849. augusztus 2-i debreceni ütközetben a teljes szétveréstől Nagysándor I. hadteste megmenekült, köszönhetően a 2. könnyű lovashadosztály parancsnoka, Vlagyimir Grigorjevics Glazenap altábornagy tétlenségének.

Vanyúr István alkotása (2005, Kisdobsza)